

Джерела та література

1. Емельянов Ю.В. Сталин. Путь к власти / Юрий Емельянов. – М. : Вече, 2006. – 480 с.
2. Громов Е.С. Сталин: искусство и власть / Е.С. Громов. – М. : Изд-во Эксмо, 2003. – 544 с.
3. Сталин И.В. Сочинения / И.В. Сталин. – М. : Госиздательство политической литературы, 1953. – Т.1.
4. Сталин И.В. Сочинения / И.В. Сталин. – М. : Госиздательство политической литературы, 1953. – Т.2.
5. Троцкий Л.Д. Сталин. Книга первая / Лев Троцкий. – М. : Эксмо, 2011. – 528 с.
6. Островский А.В. Кто стоял за спиной Сталина? / А.В. Островский. – М. : ЗАО Центрполиграф, 2004. – 640 с.
7. Троцкий Л.Д. Портреты революционеров / Л.Д. Троцкий. – М.: б.и., 1991. – 366 с.
8. Трояновский А. Через годы и расстояния. История одной семьи / А. Трояновский. – М. : Вагриус, 1997. – 383 с.
9. Илизаров Б.С. Тайная жизнь Сталина. По материалам его библиотеки и архива. К истории сталинизма / Б.С. Илизаров. – Изд. 4-е, доп. – М. : Вече, 2012. – 436 с.
10. Бадаев А.Е. Большевики в Государственной Думе. Большевицкая фракция IV Государственной Думы и революционное движение в Петербурге / А.Е. Бадаев. – М. : Партиздат, 1932. – 404 с.
11. Протоколы и резолюции Бюро ЦК РСДРП(б) (март 1917 г.) // Вопросы истории КПСС. – 1962. – №3.
12. Слассер Р. Сталин в 1917 году. Человек, оставшийся вне революции: Пер. с англ. / Р. Слассер; общ. ред. послеслов. Логинова В.Т.; коммент. Миллера В.И. – М. : Прогресс, 1989. – 320 с.
13. Сталин И.В. Сочинения. – М. : Госиздательство политической литературы, 1953. – Т.3.
14. Измозик В., Старков Б., Павлов Б., Рудник С. Подлинная история РСДРП–РКПб–ВКПб. Краткий курс. Без умолчаний и фальсификаций. – СПб. : Питер, 2010. – 496 с.
15. Такер Р. Сталин. История и личность: Путь к власти. 1879–1929; У власти. 1929–1941 / Пер. с англ. – М. : Издательство «Весь мир», 2006. – 862 с.
16. Деятели СССР и революционного движения России: Энциклопедический словарь Гранат – Реприту. изд. – М. : Советская энциклопедия, 1989. – 832 с.
17. Свердлова К.Г. Яков Михайлович Свердлов / К.Г. Свердлова. – Второе, переработанное и дополненное издание. – М. : Издательство ЦК ВЛКСМ «Молодая гвардия», 1960. – 448 с.
18. Рыбас С. Сталин / С. Рыбас. – М. : Молодая гвардия, 2010. – 901 с.

Фролов Н. А. Сталин, Украина и украинцы до октября 1917 года. От теории к практике

Освещается формирование представлений Сталина об Украине и украинцах в дореволюционный период. Обосновывается тезис о том, что Сталин, как и вся верхушка РСДРП(б), никогда не рассматривали вариант отделения Украины от будущей советской России. Демонстрируется дуалистичность взглядов Сталина на национальный вопрос: декларирование права наций на самоопределение и неприятие невыгодных большевикам освободительных движений

Ключевые слова: Сталин, национальный вопрос, украинцы, верхушка РСДРП(б), большевики, дореволюционный период.

Frolov M. O. Stalin, Ukraine and Ukrainians until October 1917. From Theory to practice

Formation of Stalin's ideas about Ukraine and Ukrainian in pre-revolutionary period is illuminated. The thesis that Stalin, as the entire top of the RSDLP(b), never considered variant of future separation of Ukraine from Soviet Russia, is substantiated. Dualistic Stalin's view on the national question: declaration of the rights of nations to self-determination and rejection of liberation movements unfavorable for Bolsheviks, is demonstrated

Keywords: Stalin, the national question, Ukrainians, the top of RSDLP(b), the Bolsheviks, the pre-revolutionary period.

УДК 94:329.7(477.7)“1917/1918”

Г. Ф. Турченко, О. С. Ядловська

ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАГАЛЬНОРОСІЙСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ТА ОРГАНІЗАЦІЙ У ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКОМУ РЕГІОНІ В УМОВАХ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

У статті розглянуто процес розвитку загальноросійських партій і громадсько-політичних організацій на Півдні України за доби УЦР. Найбільшою популярністю серед населення регіону користувалися представники соціалістичних сил, які були репрезентовані на Півдні провідними соціалістичними партіями – більшовиками, меншовиками, есерами, есерами-максималістами. У регіоні набула розвитку діяльність енесів та анархістів. Підтримку населення регіону здобули кадети. Загальноросійські організації консервативного напрямку, репрезентовані місцевими товариствами – “РУСЛО” (Херсон), “Свободная Россия” (Катеринослав) та ін., особливої популярності серед мешканців Півдня не мали. Ставлення загальноросійських сил до УЦР було неоднозначним.

Ключові слова: Центральна Рада, Південна Україна, політичні партії.

На початку ХХ ст. на Півдні України діяв широкий спектр політичних партій: загальноросійські, українські, партії національних меншин. Найвпливовішими серед них були місцеві відділення загальноросійських політичних партій та організацій. Росіяни регіону і всі, хто перебував під їхнім впливом, Південну Україну сприймали як частину Росії – Новоросію, і її майбутнє вбачали у складі оновленої Російської держави.

Після Лютневої революції 1917 р. процеси самоорганізації політичних партій у південноукраїнському регіоні активізувалися. Проголошені новою владою демократичні свободи сприяли активізації громадсько-політичного життя національних меншин Півдня України. Газети того часу містять значну кількість повідомлень про зібрання, наради, з'їзди громадських організацій і місцевих відділень політичних партій, утворення нових об'єднань політичного та національно-культурного характеру.

Чи змінили революційні роки ставлення загальноросійських політичних сил до питання про статус південноукраїнського регіону? Як сприймали представники проросійських політичних сил Південь України? Вони продовжували розглядати його як органічну частину України, чи ставилися до нього як до Новоросії? Ці питання дуже важливі для аналізу основних напрямків роботи загальноросійських партій та організацій у південноукраїнському регіоні за доби Української Центральної Ради.

Діяльність загальноросійських політичних партій та організацій в Україні привертала увагу істориків. У радянські часи активно досліджувалася історія більшовизму. У працях В. Чирка та А. Лихолата з історії КПРС та більшовизму частково проаналізовано дії більшовиків на Півдні України та їхня взаємодія з іншими громадсько-політичними силами [1; 2]. Досліджувалася історія і загальноросійських «непролетарських» партій. Н. Рубан вивчав діяльність меншовиків на теренах колишньої Російської імперії в умовах революції [3]. Р. Ветров у своїх працях визначає основні напрями роботи есерів і меншовиків у південноукраїнських містах – Катеринославі та Одесі [4]. В. Комін, характеризуючи діяльність анархістів у Російській імперії протягом 1900–1920 рр., висвітлює їхню роботу в Одесі та Катеринославі за доби УЦР.

В роки незалежності України у дослідженні участі політичних партій та організацій національних меншин у революційному процесі в добу Центральної Ради у південноукраїнському регіоні зроблено досить багато. Так, в узагальнюючих працях В. Солдатенка, присвячених історії Української революції, побіжно відображено діяльність політичних партій і громадсько-політичних організацій національних меншин, в тому числі і загальноросійських, на Півдні України за доби УЦР [5]. У спільній розвідці В. Солдатенка та О. Любовець охарактеризовано альтернативи, що постали у 1917 – на початку 1918 рр. для України: національний курс УЦР, політика Тимчасового уряду і більшовицька перспектива. За кожною з цих альтернатив стояла певна політична сила, яка прагнула реалізувати свій варіант майбутнього [6].

У спільній праці Р. Ветрова і С. Донченко головний акцент було зроблено на історії загальноросійських політичних сил [7]. О. Голіков і Г. Лебедева досліджують історію меншовизму [8, 9]. З'явилися праці з історії анархістського руху в Україні [10–13]. Так, на думку М. Боровика, у 1917 р. в Україні виник один з найбільших і, водночас, найактивніших центрів анархізму на теренах колишньої Російської імперії. Саме серед селянства Півдня України (найбільш урбанізованого і промислово розвиненого регіону) анархістські ідеї мали максимальний вплив.

Однак на сьогодні в історичній науці не створено наукової праці, в якій би комплексно була досліджена діяльність соціалістичних, ліберальних та консервативних загальноросійських політичних партій та організацій у південноукраїнському регіоні в умовах Центральної Ради. Метою нашої статті є спроба такого аналізу в Південній Україні (Катеринославській, Херсонській, Таврійській (без Криму) губерніях).

Єдиної лінії у ставленні до українського національно-визвольного руху, до політики УЦР етнічні меншини у 1917 р. виробити не могли. Занадто різним було їх становище у дореволюційній Росії, занадто по-різному вони уявляли своє майбутнє після краху царизму. Поляки були нацією, що впевнено йшла до відродження своєї державності. Для євреїв такі перспективи відродження власної держави залишалися вкрай сумнівними.

Росіяни в Україні репрезентували пануючу, привілейовану націю, за спиною якої стояла одна з найбільших держав світу. На відміну від інших етнічних груп, росіяни в своїй масі не вважали себе в Україні національною меншиною, бо Україна, на їх погляд, ніколи не була якоюсь особливою територією, що заслуговувала на національне самовизначення. Вони поділяли загальноросійські ідейно-політичні прагнення. Серед них були і зрусифіковані українці («малоросії»). Всяке зростання сфери української культури (як і всякої іншої неросійської), вони оцінювали як замах на російську культуру, як культурний і політичний регрес. Це хворобливе світосприймання було прямим наслідком століть русифікаторської політики царизму в Україні, і знаряддям, і жертвами якої були росіяни та русифіковані українці.

Міністр УЦР С. Гольдельман зазначив, що «було б наївністю сподіватися, що росіяни в Україні перетворяться на щирих прихильників автономної української держави, яка матиме такий обсяг власної компетенції, що дав би їй справді змогу «порядкувати своїм життям» [14, с. 31].

Подібні настрої мали місце на Півдні України. Про політичні події у Катеринославі Д. Дорошенко писав: «Коли почалася революція, то активних політичних діячів серед українців знайшлося у Катеринославі дуже небагато. До того ж... провід в місті захопили російські революційні організації... У космополітичній щодо свого населення Одесі російська і жидівська / єврейська демократія, що, як і скрізь, вела перед по нових революційних установах, ставилась до українського руху і українських домагань дуже непривітно» [15, с. 62, 63, 65]. І Універсал у загальне становище українства на Катеринославщині також не вніс ніяких рішучих змін, зокрема, «всі апарати влади залишалися в неукраїнських руках» [16, с. 36].

Перевага російських політичних партій була в той час характерним явищем на території Півдня України. Як відзначав І. Мазепа, «діяльність Катеринославської Думи і Совета проходили майже зовсім поза українським річищем. Політика Центральної Ради не знаходила підтримки в цих органах «революційної демократії». Вплив російських політичних ідеологій панував також на українському селі, яке лише поволі почало приєднуватися ідеологічно й організаційно до українського руху» [16, с. 41].

Проживаючи на Півдні України, великороси поряд із русифікованими представниками інших національностей свої політичні уподобання задовольняли переважно у загальноросійських партіях. У

період УЦР на Півдні України діяли загальноросійські політичні сили соціалістичного, ліберального та консервативного напрямків. Всі вони виступали за збереження унітарної російської держави на різних засадах. Серед цих політичних сил панувала ідея єдиної і неподільної Росії. І після перемоги Лютневої революції жодна із загальноросійських партій не визнавала права українського народу навіть на обмежене державне самовизначення [17, с. 327]. Російські консерватори і навіть ліберали побоювалися, що зростання політичної активності українських мас призведе до розвалу єдиної і неподільної Росії. Лідери загальноросійських соціалістичних партій стверджували, що український національний рух порушить єдність робітничого класу.

Питанню ставлення російської меншини до українського руху УЦР присвятила окрему Декларацію, підготовлену у травні 1917 р. для вручення Тимчасовому уряду та Петроградській раді робітничих та солдатських депутатів. О. Ресент узагальнив її в такому висновку: «Члени делегації Центральної Ради, які писали декларацію, констатували простий і жахливий факт: 1) в українських містах підтримки національного руху з боку росіян не було; 2) молода українська демократія також виявляє недовір'я до російського населення українських міст, що перешкоджає взаєморозумінню людей» [18, с. 49].

Після повстання більшовиків у Петрограді відбулося зближення загальноросійських і національних партій з УЦР. Новостворений більшовицький уряд не визнали консервативні, ліберальні кола та соціалістичні загальноросійські партії меншовиків та есерів (за виключенням лівих есерів). За підрахунками Л. Гарчевої, лише 14 рад України (близько 10% усіх рад) без стороннього втручання підтримало уряд Леніна, але навіть вони визнали владу УЦР. Така тенденція характерна і для Півдня України. В листопаді 1917 р. меншовики та есери мали чисельну перевагу в Одеській, Катеринославській та ін. радах регіону. На думку Л. Гарчевої демократична, антибільшовицька позиція рад робітничих, солдатських та селянських депутатів та місцевих самоуправлінь примусило уряд Леніна на початку грудня 1917 р. направити війська на Україну для встановлення своєї влади [19, с. 76].

Які особливості були характерними для діяльності **загальноросійських соціалістичних сил** у південноукраїнському регіоні?

В умовах Української революції на Півдні України активізувала свою роботу **РСДРП**. У своїй діяльності вона спиралася на російських або зрусифікованих робітників та російських солдатів і матросів, відсоток яких у місцевих гарнізонах був досить високим.

Російські есдеки не були ідейно однорідною політичною силою. Спочатку у регіоні домінували об'єднані організації. У містах Півдня України (за винятком Катеринослава) суто більшовицьких організацій практично не існувало. Об'єднані комітети РСДРП діяли в Одесі, Херсоні, Єлисаветграді (Херсонської губ.), Олександрівську, Маріуполі, Каменську (Катеринославської губ.), Мелітополі, Бердянську (Таврійської губ.) та ін. містах [20, с. 93, 130, 306, 377].

Меншовики з самого початку стали учасниками встановлення влади, увійшовши до складу рад робітничих і солдатських депутатів й об'єднаних громадських комітетів. Тому більшістю населення вони ототожнювалися з новою революційною владою. У південноукраїнських організаціях домінували меншовики-оборонці (виступали за продовження війни до переможного кінця), а в ряді міст Катеринославщини, зокрема Донбасу, – меншовики-інтернаціоналісти (засуджували війну).

Меншовики були послідовними прихильниками ідеї збереження єдності Росії. Меншовики та есери Катеринослава, Одеси та ін. міст регіону, повторюючи звинувачення, висунуті партійцями з Петрограда та Києва, закликали боротися проти «самочинного» здійснення автономії України, докоряючи українським соціал-демократам і есерам, що вони «діють разом зі своєю буржуазією, а не російськими соціалістами». Отже, політична лінія меншовиків та есерів на Півдні збігалася зі ставленням Тимчасового уряду до проблеми проголошення автономії України – свідоме відкладання її вирішення до Всеросійських Установчих зборів [6, с. 132, 162].

Активно діяла об'єднана організація РСДРП на Херсонщині, зокрема в Одесі. 5 березня 1917 р. на загальних зборах осередку в Одесі було створено об'єднаний комітет РСДРП, до якого увійшли більшовики, меншовики та група меншовиків-інтернаціоналістів [22. - 16 марта]. Поступово розбіжності між більшовиками і меншовиками щодо перспектив розвитку революційного процесу посилювалися. Це призвело до того, що 19 червня 1917 р. більшовики Одеси провели загальні збори об'єднаної РСДРП, де зібралося майже 700 осіб. Вони отримали перемогу під час голосування резолюцій «Про війну», «Про відношення до Тимчасового уряду» і «Політичне становище». Меншовицькі лідери, за винятком групи меншовиків-інтернаціоналістів, залишили збори, забравши при цьому партійні заощадження. На зборах був обраний новий загальноміський комітет організації, до складу якого увійшли 12 більшовиків і 3 меншовики-інтернаціоналісти. Офіційно організація стала називатися «РСДРП. Об'єднані соціал-демократи інтернаціоналісти».

Станом на серпень 1917 р. меншовики у Херсонській губернії склали – 7102 членів партії, у Катеринославській – 14620 та у Таврійській (разом із Бундом) – 5 045. У цілому ж по Україні – 49 941 особа.

У другій половині літа 1917 р. взаємини різних фракцій РСДРП загострилися ще сильніше. Липнева криза вплинула на меншовиків регіону. Посилася міжфракційна боротьба між оборонцями (підтримували коаліційний уряд) та інтернаціоналістами (критикували ідею урядової коаліції з буржуазією). На Півдні України – в Одесі, Херсоні, Миколаєві більшу підтримку отримали оборонці, хоча гострі дискусії засвідчили посилення позицій інтернаціоналістів [6, с. 162].

Протягом літа 1917 р. однією з основних тем обговорення місцевих організацій меншовиків була проблема збереження єдності з більшовиками. Цим питанням була присвячена партійна конференція об'єднаних соціал-демократичних організацій Херсонської, Таврійської та Бессарабської губерній (Одеса,

10 серпня 1917 р.) [23. – 17 августа]. Але втримати цю єдність не вдалося – і у вересні – жовтні 1917 р. меншовицькі організації Одеси, Херсону, Миколаєва та ін. міст почали розколюватися на дві частини, висуваючи паралельні списки на вибори до Всеросійських Установчих зборів.

Одеські есдеки значну увагу приділяли партійній роботі серед молоді, зокрема студентства, адже молоді люди склали більшість в усіх організаціях соціалістичних партій. В Одесі влітку 1917 р. існував Об'єднаний соціалістичний комітет студентства, який персоніфікував себе як «демократичну організацію, об'єднання студентів на ґрунті академічно-професійних інтересів та політичних ідеалів соціалізму». 25 липня 1917 р. комітет надіслав заяву до ради робітничих депутатів, в якій зазначалося, що комітет прийняв рішення делегувати своїх представників до ради, котра повинна мати у своєму складі представників вищої школи в особі її найбільш демократичної та революційної частини, якою є студентство [24, арк. 108].

Об'єднаний осередок РСДРП діяв у Херсоні, але і у ньому існували значні ідейні протиріччя. У місті наприкінці березня 1917 р. РСДРП(о) складалася лише з 10 активістів, у квітні поповнилася ще 38 членами партії, а в травні нараховувала 130 осіб, з них 50 були прихильниками меншовиків [25, с. 41]. Вже 1 травня 1917 р. у Херсоні відбулись загальні міські збори РСДРП, основним питанням яких стали розбіжності між фракціями більшовиків та меншовиків [26. – 6 травня]. У червні – липні 1917 р. більшовицька фракція у місті збільшилася до 100–110 осіб.

Одним з основних напрямів роботи херсонських есдеків був агітаційно-пропагандистський. 23 квітня 1917 р. у Херсоні відбувся мітинг членів РСДРП, який згодом збирався майже кожного тижня. Були присутні, головним чином робітники, селяни та солдати. Оратори, що виступали на з'їзді закликали вступати до лав РСДРП як єдиної політичної сили, котра послідовно захищає робітничий клас [27. – 25 апреля]. З метою політичної агітації влаштувалися різноманітні лекції, диспути, читання рефератів та ін. Згідно публікацій у херсонській пресі на початку лютого 1918 р. Херсонський комітет РСДРП(о) провів лекцію на тему: «Румунські виступи» та «Російська революція» [28. – 1917. – 10 февраля].

Навесні 1917 р. есдеки вели активну організаційну роботу з розбудови своїх партійних структур і в інших містах Херсонщини. Організаційно РСДРП(о) в Миколаєві оформилась 17 квітня 1917 р. 19 травня відбулася загальноміська конференція партії, в роботі якої брало участь понад 400 осіб [29. – 1917. – 21 мая]. Було обрано загальноміський комітет [30, с. 18]. Миколаївська більшовицька організація створилася в результаті розколу РСДРП(о) в середині серпня 1917 р. Партійні розбіжності, зокрема серед меншовиків, давалися взнаки і в більш пізній період. Так, у Миколаєві на початку 1918 р. діяли невеликі групи крайньо лівих меншовиків пробільшовицькі налаштованих [31, с. 34].

А наприкінці березня 1917 р. у Єлисаветграді було створено РСДРП(о), в якій виділились групи меншовиків (більшість представників), більшовиків та соціал-демократів – інтернаціоналістів, що мали окремі фракції. Більшовиків на цей час у місті було лише 14 осіб, а їхня діяльність була майже непомітною. Організація РСДРП у складі 25 осіб була створена в Олександрії. На початку травня 1917 р. до її складу входило вже близько 240 осіб. Її представник Бірбаум був делегатом Всеросійської конференції меншовиків і об'єднаних організацій, що проходила в Москві 7–12 травня 1917 р.

Традиційним центром політичної активності російських есдеків була Катеринославщина. Весною 1917 р. у Катеринославі нараховувалося 1500 більшовиків і 800 меншовиків. На початку липня 1917 р. у місті було відкрито соціалістичний клуб «Інтернаціонал». Найбільшою організацією РСДРП(о) Катеринославщини була Олександрівська. Двоє її представників І. Мочалов та І. Литвинов були делегатами Всеросійської конференції меншовиків.

Об'єднані організації РСДРП діяли також у Юзівці (Бахмутський повіт Катеринославської губернії), Бахмуті, Дружківці (Бахмутський повіт), Гришиному (станція Катерининської залізниці), та ін. містах [32, с. 136].

На Катеринославщині створювалися і нові парторганізації. У Верхньодніпровську та Новомосковську Катеринославської губернії організації соціал-демократів виникли в травні 1917 р. [33. – 26 мая]. У Нікополі діяв соціалістичний гурток, що нараховував 150 членів.

Схожі тенденції мали місце у Північній Таврії. Протягом весни – літа 1917 р. чисельність РСДРП у материкових повітах Таврійської губернії також зростала. На серпень 1917 р. у Таврійській губернії в лавах РСДРП перебувало 4500 осіб [34, с. 28]. У Бердянську РСДРП(о) в квітні 1917 р. нараховувала 450 партійців, а в серпні – уже 700 [35. – 17 августа]. У Бердянському повіті соціал-демократична організація діяла у Великому Токмаку. У березні – травні 1917 р. організації РСДРП(о) були створені у Генічеську, Мелітополі, Молочанську та Олешках [33. – 26 мая]. Так, у квітні 1917 р. Каховська організація РСДРП нараховувала 47 партійців [26. – 2 квітня].

Розглянемо основні напрями роботи **РСДРП(б)** у південноукраїнському регіоні за доби УЦР. По-перше, це агітаційно-пропагандистська робота з метою збільшення кількості членів і симпатиків партії. Місцеві більшовицькі організації орієнтувалися, перш за все, на пролетаріат.

На червень 1917 р. у Горлівці (Бахмутський повіт Катеринославської губернії) більшовицька організація нараховувала 1200, Щербинівському руднику – 1100, Маріуполі (Маріупольський повіт) – 100 осіб. На початку червня 1917 р. утворився Юзівсько-Макиївсько-Петровський комітет РСДРП(б) – один з найбільших партійних центрів регіону [32, с. 137]. У Донецькому і Криворізькому басейнах на липень 1917 р. було зосереджено більше 60% членів РСДРП(б), що працювали в Україні.

Більшовики намагалися розширити свою роботу серед сільськогосподарських робітників регіону. Проводили велику роботу щодо створення рад, профспілок, загонів Червоної гвардії. Більшовики домоглися значного впливу в частинах гарнізонів у Катеринославі, Одесі, Миколаєві та ін. Значні партійні

сили більшовиків було сконцентровано у військах Румунського (Південно-Західного) фронту та Одеському військовому окрузі. У червні 1917 р. більшовиками Одеси була створена Спілка соціалістичної робітничої молоді.

Більшовики намагалися переконати, що національні та соціальні аспекти революційної боротьби є взаємопов'язаними. Орган Катеринославського комітету РСДРП (б) «Звезда» писав: «Наше завдання роз'яснювати, що поза класовою боротьбою національне розкріпачення немислиме» [36. – 13 юня]. Значна увага приділялася підготовці до захоплення влади на місцях. Після липневих подій РСДРП(б) запропонувала тимчасово зняти лозунг «Вся влада Радам» та сформулювала завдання готуватися до збройного повстання. Однак місцеві організації не зразу сприйняли цю перспективу. Так, конференція більшовиків Донецько-Криворізького басейну (Катеринослав, 13–15 липня 1917 р.) в своєму рішенні залишила незмінним завдання боротьби за владу рад. Подібні рішення були прийняті більшовиками інших міст регіону [6, с. 204, 209].

Південь став своєрідним «полігоном» для більшовицьких сепаратистських експериментів. Більшовики регіону пішли курсом проголошення радянських республік: Одеської радянської республіки, Донецько-Криворізької республіки, Миколаївської повітової соціалістичної трудової комуни та ін.

З діяльністю більшовиків у Херсоні у травні 1917 р. пов'язана перша така спроба. В. Кедровський описав у своїх спогадах перебіг подій тих днів, у яких він брав безпосередню участь. «Це був надзвичайно «модний» революційний приклад, коли окремі совдепи почали оголошувати свої місцеві республіки. Тим вони хотіли сепарувати себе від... Української Центральної Ради. На всій Україні оголошення «Херсонської республіки» було першим явищем... Такі місцеві республіки були не фарсом, не бутафорією, а викликом до боротьби українського народу, що ставив собі за ціль створення автономної України». На думку В. Кедровського, однією з основних причин утворення цієї республіки було «бажання не підлягати київському, тобто українському національному центрові. Совдепові здавалося, що проголошення окремої республіки позбавить Київ можливості говорити від імені цілої України» [37, с. 80]. Ці події викликали бурхливу реакцію херсонської громадськості та осуд більшості осередків політичних партій та організацій Херсонщини. На екстрених засіданнях губернського та міського комітетів громадської безпеки дії Херсонського виконкому ради робітничих і військових депутатів були визнані незаконними та шкідливими для революції. Невизнана «Херсонська республіка» проіснувала лише добу. Але це був тільки початок. Ідея залишилася, і спроби реалізувати її проявилися після захоплення влади у Петрограді більшовиками.

Аналогічні процеси відбувалися в інших містах регіону. Більшовицький сепаратизм в Одесі мав антиукраїнський характер. У місті сепаратистські настрої були притаманні не лише більшовикам, а й ліберальним та консервативним загальноросійським силам. Так, Революційний комітет Одеси, до складу якого входили представники ліберально-демократичних і соціалістичних партій (крім українських), а також комісари Тимчасового уряду, комендант і начальник міліції міста, у листопаді 1917 р. заявили, що вважають за доцільне створити «окремий штаб для Херсонської губернії та Півдня і, таким чином, призвести до створення федеративної республіки за зразком Північно-Американських Сполучених Штатів» [38, с. 359]. Йшлося про конструювання суто територіальної, а не національно-територіальної автономії.

8 листопада 1917 р. збори службовців Одеської повітової продовольчої управи (здебільшого представники російської національності або антиукраїнськи налаштовані особи) ухвалили, що право встановлювати державний устрій Росії належить виключно Всеросійським Установчим зборам, а Центральна Рада узурпує їх права, що населення Одеського повіту не було попередньо опитано, а само жодного разу не висловило бажання приєднатися до України. Виходячи з цього, збори вирішили «протестувати усіма силами проти прийнятого Радою насильницького способу українізації краю» [39, с. 48].

Безумовно, українські соціалістичні партії не підтримали названі проекти. Так, у листопаді 1917 р. в Одесі відбулося засідання українських соціалістичних партій за участі представників Військової ради та інших військових організацій. На засіданні було визнано УЦР та її виконавчий орган – Генеральний Секретаріат єдиною владою на Україні [40, арк. 12 зв.].

Ситуація в Одесі непокоїла представників УЦР. 7 грудня 1917 р. на засіданні Генерального Секретаріату Генеральний секретар В. Голубович, інформуючи про події в Одесі, зазначив, що тут «виникли організації «Великоруське віче», які об'єднують усі великоруські елементи від крайніх чорносотенців до більшовиків. Мета організації – утворення Великоруської Республіки як частини Російської Федерації» [41, с. 521].

Зазначений політичний проект розпочав втілюватися у життя. 17 січня 1918 р. вважається початком існування Одеської республіки. В цей день, після збройного повстання і триденних боїв з військами УЦР, на об'єднаному засіданні рад і військово-революційного комітету був сформований Раднарком на чолі з більшовиком В. Юдовським. Він фактично став не тільки виконавчою владою, а і єдиним законодавчим органом влади. Це регіональне радянське утворення охоплювало прилеглу до Одеси частину Херсонської і частину Бессарабської губерній, з центром в Одесі. На її території діяло законодавство РСФРР. Одеські більшовики вважали республіку автономною частиною Радянської Росії, яка нічого спільного з Україною не має.

Після встановлення радянського режиму на території Одеської республіки розпочалося здійснення традиційних для більшовиків реформ: націоналізація великих промислових підприємств, створення надзвичайних органів влади, що розгорнули боротьбу з «класовими ворогами». На Північ відсилалися ешелони з хлібом. Однак, уряди Німеччини і Австро-Угорщини не визнали цього штучного територіального утворення. Після захоплення Одеси (14 березня 1918 р.) та інших міст регіону українськими та австро-угорськими військами ця республіка припинила своє існування.

З Миколаєвом також пов'язані спроби більшовиків створити регіональне більшовицьке утворення, яке згадується в історіографії під назвою Миколаївська повітова соціалістична трудова комуна. Плани щодо організації крайового уряду й проголошення Миколаєва тимчасово самостійним містом розроблялися ще восени 1917 р. Після встановлення у Миколаєві радянської влади розпочалося створення радянських органів управління. У середині лютого 1918 р. у місті розпочав свою роботу Раднарком, яким фактично керувала миколаївська організація більшовиків на чолі із Закс-Гладневим [42, с. 117]. Зв'язок між Радою комісарів і центральною більшовицькою владою в Петрограді налагоджено не було – місто перебувало в оточенні українських частин. Реформи, що здійснювались у місті, були аналогічними до тих, що проводилися в інших радянських утвореннях Півдня України: націоналізація великих заводів «Наваль» і «Руссуд», банків і млинів, націоналізація флоту [43, с. 234, 235, 238–240]. Місцева буржуазія обкладалася податком. Організовувалися загони Червоної армії.

За таких умов у місті головними учасниками політичного життя стали соціалістичні сили. Діяли Соціалістичний союз трудової молоді [44. – 1918. – 8 марта], Соціал-демократичний клуб [29. – 1918. – 9 апреля], робітничий клуб «Третій інтернаціонал» та клуб «Земля і воля». Останній у березні 1918 р. організував мітинг, присвячений річниці революції [44. – 1918. – 12 марта]. 17 березня 1918 р. у Миколаїв увійшли німецькі війська, Раднарком припинив свою діяльність, а Миколаївська повітова соціалістична трудова комуна пала.

Із Катеринославщиною пов'язана поява ще одного радянського утворення – Донецько-Криворізької республіки. Вона була проголошена на IV обласному з'їзді рад робітничих депутатів Донецького і Криворізького басейнів, що відбувся 27–31 січня 1917 р. (9–14 лютого за н. ст.)^{*}. Ініціаторами цього рішення виступили більшовики. Пізніше у своїх мемуарах вони відверто визнавали, що в основі цього рішення було прагнення відсепаруватися від України.

Нове державне утворення подало претензії на чималі території, які, за переконаннями «істориків» і «етнографів» з ДКР, ніколи не входили до складу України, а мали всі історичні підстави бути саме у складі цієї російської автономії. У своєму зверненні до всіх держав світу наркоми ДКР зазначали, що «Завжди були і тепер залишаються західними кордонами нашої Республіки... західні кордони Харківської та Катеринославської губ., включаючи залізничну частину Криворіжжя, Херсонської губернії та повіти Таврійської губернії до перешийка..., Азовське море до Таганрога і кордони вугільних... округів Донської області лінією зал. дороги Ростов – Вороніж до станції Ліхая, західні кордони Воронізької та південні кордони Курської губ.» [45. – 7 апреля]. Таким чином, кордони були визначені досить чітко.

На території ДКР обов'язковими вважалися декрети Раднаркому Росії, з яким РНК республіки підтримував постійні контакти. Щодо уряду радянської УНР і Центрального Виконавчого Комітету Рад України, то вони сприймалися лише як органи, «паралельні» до відповідних владних структур ДКР. Проте, у «політичній геометрії» більшовиків ці паралелі «пересікались», і саме на найвищому рівні – у Петрограді.

Радянська історіографія розцінювала утворення ДКР як помилку місцевих більшовиків, пов'язану з відсутністю у них достатнього досвіду, зокрема, у національному питанні. Щоправда багато писалося також, що це була спроба уникнути окупації України німцями [46, с. 54].

У березні 1918 р. було створено також Луганський Раднарком. Однак Німеччина й Австро-Угорщина не визнавали цих штучних утворень незалежно від того, вважали вони себе частиною Російської Федерації чи оголошували цілком незалежними, і почала витісняти радянські війська з території Південної України. Отже, на території Катеринославщини радянські сепаратистські державні утворення припинили своє існування в кінці квітня 1918 р.

Іншою загальноросійською політичною партією соціалістичного спрямування, яка користувалася значною популярністю серед населення Півдня України, була ПСР. У національному питанні есери, на протигагу меншовикам, теоретично визнавали федеративний принцип перебудови Російської імперії. Так, у постанові Катеринославської губернської конференції ПСР, що відбулася весною 1917 р. зазначалося, що інтереси нації краще забезпечуються федеративним устроєм Росії. Але на практиці російські есери виступали проти заходів українців щодо реалізації курсу на автономію України.

ПСР була наймасовішою партією в Російській державі навесні – влітку 1917 р. На Півдні України налічувалося майже 18–20 тис. есерів [21, с. 53, 57]. Основна маса російських есерів концентрувалася в містах та містечках регіону, де переважав пролетаріат російського походження. З весни 1917 р. есери включились в активну політичну діяльність, беручи участь у партійних заходах за межами регіону. Так, на 2–4 квітня 1917 р. у Харкові було заплановано проведення конференції партійних осередків ПСР, куди були запрошені і есери з південноукраїнських губерній. Збори були присвячені підготовці до виборів у Всеросійські Установчі збори та виборам комітету партії [26. – 29 березня].

Есери з початком революції розпочали потужну організаційну роботу з відновлення мережі парторганізацій у регіоні. Одеська міська організація соціалістів-революціонерів була створена 5 березня 1917 р. [47. – 6 марта]. Узагальнених даних щодо чисельності одеських есерів немає. Проте відомо, що 1 липня 1917 р. на загальних зборах організації були присутні 300 партійців. Існувала і військова секція ПСР у місті. На початок квітня 1917 р. вона нараховувала більше 100 осіб. Лідерами Одеського осередку ПСР були: Деконський, Шифер, Вонсек [48. – 4 июля]. Чисельність організації швидко зростала. У грудні 1917 р. Одеська есерівська організація нараховувала вже 6000 осіб [49. – 5 декабря].

^{*} Дати до 1 лютого 1918 р. подаються за старим, а після 1 лютого за новим календарним стилем.

Протягом весни 1917 р. було створено шість міських есерівських комітетів. 6 травня відкрився клуб соціалістів-революціонерів у Залізничному районі Одеси, в роботі якого брало участь понад 1000 осіб [48. – 13 мая].

Багато прихильників ПСР було серед студентства. Як наслідок, студентський есерівський гурток створено у Новоросійському університеті. На початку березня 1917 р. члени гуртка звернулися до всіх працівників університету із закликом виконати свій священний обов'язок і взяти участь у реформуванні оновленої країни [50, арк. 49]. А на початку червня 1917 р. в Одесі студентська організація ПСР організувала курси пропагандистів-агітаторів [48. – 10 юня].

Розвиток широкої мережі партійних осередків ПСР на Півдні України став підставою для проведення в Одесі протягом 17–19 травня 1917 р. з'їзду Херсонської губернської організації есерів. На з'їзд прибули представники від Одеси, Херсона, Миколаєва, Єлисаветграда, Олександрії та ін. міст. Обговорювалися як внутріпартійні проблеми, так і питання поточного моменту. Розглядалися шляхи поліпшення організаційної роботи ПСР на Херсонщині [48. – 19, 21 мая].

Важливим напрямом роботи одеського комітету ПСР була агітаційна робота, серед іншого – організація та проведення в місті мітингів та маніфестацій, присвячених різноманітним питанням, зокрема виборам у міську думу Одеси. 30 листопада 1917 р. одеським комітетом ПСР було урочисто відкрито партійний клуб [51, арк. 41, 64].

В умовах революції відбулося загострення внутріпартійних протиріч в ПСР, що позначилося на діяльності партії в Одесі. Характерною ознакою російських есерів була відсутність ідейної єдності у їхніх рядах. За весь період існування партії точилася гостра боротьба між правими, центром і лівими. Стрімке зростання чисельності партії не сприяло її організаційному зміцненню, а, навпаки, поглиблювало розбіжності між різними течіями. Праві есери визнавали Лютневу революцію як буржуазну і підтримували Тимчасовий уряд. Ліві есери визнавали Лютневу революцію як соціальну і виступали проти співпраці з буржуазією. В Україні діяли представники всіх есерівських течій. Есери Катеринослава, Луганська, Юзівки та ін. міст були провідниками офіційної есерівської ідеології. У квітні 1917 р. на лівоесерівські позиції перейшла одеська організація на чолі з П. Шифером та С. Заком.

Протягом літа 1917 р. позиції лівих есерів у південноукраїнському регіоні посилювалися. 5–6 липня 1917 р. відбувся І Одеський обласний з'їзд есерів, на якому були присутні делегати і від інших міст Херсонської губернії. Значною більшістю голосів з'їзд ухвалив резолюцію про відмову від коаліції з буржуазією. Обране на з'їзді обласне бюро складалося тільки з лівих есерів. «Серед свідомих робітників Одеси, Миколаєва та інших міст Півдня країни є міцний рух уліво від лінії ЦК, і ліві блокуються з більшовиками або їх підтримують», – засвідчив ЦК ПСР. II обласний Південноросійський з'їзд ПСР (Харків, 10–12 липня 1917 р.), де були присутні делегати від Херсонської та Катеринославської губерній також засвідчив посилення позицій лівих есерів. Якщо до липня 1917 р. лівоесерівські організації існували лише в Одесі, то наприкінці липня позиції лівих значно посилювалися у Херсоні, Катеринославі та Єлисаветграді. На VII нараді ПСР у Петрограді партійці з Півдня України голосували за резолюцію лівих есерів, які виступали проти урядової коаліції з буржуазією.

Зростання популярності «лівих» і радикалізація мас у регіоні, що відбулися у вересні – жовтні 1917 р., сприяли чисельному зростанню Одеської і Миколаївської лівоесерівських організацій. У цей час спостерігається масовий вихід робітників з есерівських (та меншовицьких) організацій Одеси, Херсону, Катеринослава та Луганська. Так, у Катеринославі більшовики констатували: «В есерівській партії розчарувалися зовсім, особливо після корніловського перевороту, і маса есерів перекочуює до наших лав» [6, с. 54, 182; 52, с. 606, 607].

Внутрішній конфлікт між різними течіями в ПСР досяг свого апогею у жовтні – листопаді 1917 р. ЦК ПСР виступила із засудженням більшовицького перевороту. Натомість, частина партійців, яка підтримала більшовиків, 19 листопада 1917 р. створила у Петрограді Партію лівих соціалістів-революціонерів (інтернаціоналістів).

Розвиток південноукраїнських організацій ПСР відбувався у руслі загальнопартійних тенденцій. Південні осередки есерів теж не були однотайними в оцінці жовтневого перевороту. Праві есери виступили проти встановлення влади Рад на Україні. А ліві есери Одеси, Катеринослава та ін. міст визнали неминучість соціалістичної революції і увійшли до складених більшовиками ревкомів [6, с. 227]. 20 січня 1918 р. в Одесі відбулася конференція лівих соціалістів-революціонерів. Більшістю голосів ліві визнали себе Одеською організацією партії лівих соціалістів-революціонерів (інтернаціоналістів) [51, арк. 74].

Подібно до більшовиків, одеські ліві есери не підтримували діяльність УЦР. В останні дні існування Ради ситуація в Одесі загострилася. УЦР втрачала свій вплив на місцях. На сторінках «Нової Ради» від 3 квітня 1918 р. була опублікована промовиста замітка «Одеська розлука». В ній так описувалися політичні настрої в місті: «Незалежно від політичної партії, настрої в Одесі зараз всі проти українців, а на зібранні соціалістів було винесено резолюцію, що до скликання Українських Установчих Зборів неприпустимою є українізація краю» [40, арк. 43 зв.].

Активно діяли есерівські організації і у Херсоні. 2–3 липня 1917 р. у місті відбувся II з'їзд Херсонської організації ПСР. Представники Селянського союзу, що брали участь в роботі з'їзду, зазначили, що віднині називатимуть себе Союзом партії соціалістів-революціонерів [48. – 4 юля]. У місті есери проводили роботу з політичного «виховання» мас. Восени 1917 р. Херсонський осередок ПСР створив літературно-науковий клуб, метою якого стало «об'єднання всіх творчих сил революційної Європи, підняття правосвідомості російської демократії, виховання почуття громадянської відповідальності» [28. – 1917. – 11 жовтня].

Однією з найактивніших організацій ПСР Херсонщини була Єлисаветградська. Діяльність Єлисаветградського осередку ПСР активізувалася весною 1917 р. Тоді він нараховував 600 партійців [48. – 21 мая], а в липні 1917 р. – близько тисячі.

Олександрійська міська організація ПСР у складі 6 осіб була створена в другій половині квітня 1917 р. У кінці липня 1917 р. під керівництвом члена херсонського губернського комітету ПСР І. Музіса відбулося засідання ініціативної групи зі створення повітового партійного комітету.

Есери розбудовували партійні осередки і на Миколаївщині. Миколаївська організація ПСР, що була створена 26 березня 1917 р., була однією з найвпливовіших [53. – 8 апреля]. На перших загальноміських зборах членів ПСР було сформовано селянську, агітаційну, редакційну комісії при місцевому комітеті партії. У квітні 1917 р. на Миколаївщині почали організуватись районні комітети партії та ряд комітетів на заводах міста [53. – 8 апреля; 29. – 1917. – 9 апреля, 5 мая, 27 мая]. 20 квітня 1917 р. у Миколаєві відбулася загальноміська конференція есерів, на якій повідомлялося, що запис у члени партії перевершив усі сподівання [48. – 20 апреля, 7 июня].

Розкол у ПСР позначився і на роботі Миколаївської парторганізації. У листопаді 1917 р. відбулися збори лівих соціалістів-революціонерів Миколаєва. Обговорювалися внутріпартійні проблеми та шляхи вдосконалення виборчої системи [29. – 1917. – 17 ноября; 54, арк. 69 зв.].

Наприкінці 1917 р. серед соціалістів-революціонерів Миколаївщини посилюлися внутріпартійні суперечки. 10 грудня 1917 р. партія лівих соціалістів-революціонерів (інтернаціоналістів) закликала, щоб всі члени-інтернаціоналісти не брали участь у зборах, котрі будуть скликатися виконкомом правих сил [29. – 1917. – 12 декабря; 54, арк. 106]. Миколаївська організація лівих соціалістів-революціонерів підтримувала зв'язки з організаціями інших міст [55, арк. 102].

На конференції лівих соціалістів-революціонерів (інтернаціоналістів) м. Миколаєва, що відбулася в грудні 1917 р., зазначалося, що Миколаїв належить до Української демократичної республіки як складова частина Російської федеративної республіки [29. – 1917. – 15 грудня; 54, арк. 120, 129]. На початку січня 1918 р. ідейна позиція лівих есерів Миколаєва наблизилась до більшовиків [55, арк. 110].

Навесні 1917 р. ПСР розпочала організаційну роботу і на Катеринославщині. 19 березня 1917 р. у Катеринославі відбулася загальноміська партійна конференція, на якій були присутні 80 партійців [56. – 21 марта] та було обрано губернський комітет у складі 12 осіб для організації подальшої роботи [56. – 21 марта].

Діяв осередок ПСР у Верхньодніпровську Катеринославської губернії [33. – 2 июня]. В Олександрівську організація соціалістів-революціонерів розпочала свою роботу на початку квітня 1917 р.

Враховуючи кількісне та чисельне зростання осередків ПСР на Катеринославщині, постало питання про координацію їхньої роботи шляхом скликання партійних з'їздів і конференцій. Так, 9–11 травня 1917 р. відбувся I з'їзд представників районних організацій ПСР Катеринославської губернії [33. – 2 июня].

Загострення протистояння між більшовиками та їх політичними опонентами вплинули і на діяльність організацій ПСР на Катеринославщині. Ліві есери підтримали більшовиків на надзвичайних зборах Катеринославської міської думи (17–20 січня (30 січня – 2 лютого) 1918 р.), де розглядалося питання про передачу міської думою Катеринославській раді робітничих та солдатських депутатів міліційного, робітничого, житлового та ін. відділів. Але більшовицька резолюція не пройшла – проти виступили меншовики, ПСР, Бунд, ОЄСРП та ін. [57, арк. 24].

Есерівський рух набув розвитку у Таврійській губернії. Лідером соціалістів-революціонерів Дніпровського повіту був Л. Бондар – голова повітового земського комітету і ради селянських депутатів. Активними членами ПСР в Бердянську були З. Горбенко, Шредер; у Мелітополі – В. Бакута; у Генічеську – Брегер, Білоусов; у Каховці – Д. Гогоберідзе, М. Богомоллов, Стефан та ін.

З початком революції у південноукраїнському регіоні поновили політичну роботу осередки есерів-максималістів. Є дані про діяльність у Катеринославі організації соціалістів-революціонерів максималістів. На початку березня 1918 р. вони виступили із заявою, в якій відмежовувалися від чуток, що «максималісти-анархісти тероризують населення, організують різного роду грабежі, безчинства». Катеринославським комітетом групи соціалістів-максималістів 11 березня 1918 р. було вирішено заснувати загальноміську колегіальну раду з 7 осіб, для боротьби з особами-самозванцями, які називають себе анархо-максималістами [58. – 1918. – 19 березня].

Поряд з РСДРП і ПСР, на Півдні були представлені й інші загальноросійські партії. Зокрема, у регіоні діяла **ТНСП**, яка в ідейно-теоретичному плані знаходилась десь посередині між есерами і кадетами. Відносно активно вона діяла в Одесі та Миколаєві [59. – 18 мая; 29. – 1917. – 26 сентября].

Найбільшого розмаху робота ТНСП набула в Катеринославській губернії, де її представники діяли майже в кожному повітовому місті. Влітку 1917 р. діяв Катеринославський губернський комітет партії у складі 20 осіб на чолі з членом ЦК партії трудовиків С. Анісімовим. У липні та жовтні 1917 р. в Катеринославі ТНСП провела два губернських з'їзди. Матеріали з'їздів засвідчують, що у повітових містах партія нараховувала від 20 до 50 осіб, а у Катеринославі – понад 50 [60. – 7 октября]. Розбудова мережі партійних осередків ТНСП на Катеринославщині тривала і восени 1917 р. Так, 22 жовтня 1917 р. у Маріуполі відбулися організаційні збори ТНСП [61. – 22 октября].

Партійні осередки ТНСП у Таврійській губернії також були невеликими. За підрахунками В. Корольова, їхня загальна кількість восени 1917 р. сягала 700–900 осіб [34, с. 26]. 15 липня 1917 р. був обраний Бердянський комітет ТНСП у складі Д. Гофмана (голова), В. Загорського, М. Державіна, Тютюми та ін.

З весни 1917 р. на Півдні України почалося бурхливе зростання кількості **анархістських організацій**. Поповнювалися старі та виникали нові групи в Одесі, Миколаєві, Катеринославі, Олександрівську та ін.

містах. Анархісти вели активну агітаційно-пропагандистську роботу на місцях: створювали клуби, читальні, виступали з лекціями на промислових підприємствах, у військових частинах регіону. Поряд з газетою «Голос анархіста» (Катеринослав), з'явилася велика кількість листівок, брошур та прокламацій. Анархісти були представлені в радах депутатів, де завжди блокувалися з більшовиками. В Одеській раді вони мали третю за чисельністю фракцію.

Анархісти України робили спробу скоординувати діяльність своїх розрізнених груп і осередків. 18–22 липня 1917 р. у Харкові відбулася конференція анархістів 17 міст, зокрема Катеринослава, Олександрівська, Одеси, Миколаєва, Єлисаветграда, Києва, Харкова, Москви, Петрограда та ін. На ній було винесено рішення про координацію дій всіх течій анархізму (від індивідуалізму до синдикалізму) та посилення роботи в радах і армії.

Особливе місце в анархістському русі посідає політична діяльність Гуляйпільської організації на чолі з Н. Махном (у серпні 1917 р. – голова ради робітничих і селянських депутатів Гуляйполя). На березень 1917 р. ця організація налічувала 80 членів. Навесні – влітку 1917 р. анархісти Гуляйполя виношували ідею створення селянами і робітниками «організованої, територіальної громадської одиниці безвладного характеру». Місцевий осередок Селянського союзу перебував під впливом анархістів. Н. Махно засудив спроби Тимчасового уряду і УЦР встановити свою владу у регіоні. На районному з'їзді рад за його участі була прийнята резолюція, в якій зазначалося, що «з'їзд Рад трудящих рішуче засуджує претензії урядів – Тимчасового уряду у Петрограді і Української Центральної Ради у Києві – на управління життям трудящих і закликає ради на місцях, усе трудове населення, яке згуртувалося навколо них, ігнорувати будь-які розпорядження цих урядів» [62, с. 24].

У травні 1917 р. анархісти здійснили спробу отримати представництво у Виконавчому комітеті рад робітничих депутатів та представників армії та флоту Одеси. Це питання розглядалося 12 травня 1917 р. на засіданні Виконавчого комітету. В прийнятій резолюції зазначалося, що анархісти-комуністи як демократична група заперечують демократичний принцип підкорення меншості до більшості, тому анархістам в представництві було відмовлено [63, арк. 49].

Відносини анархістів регіону з українською владою були складними. На жодному з анархістських форумів українське питання не ставилося, бо було для них неважливим. Анархісти не визнали УЦР. В Одесі, Миколаєві та Олександрівську виникали конфлікти між українізованими частинами та чорногвардійцями. Жовтневий переворот анархісти зустріли з ентузіазмом.

З осені 1917 р. одним із важливих напрямів роботи анархістів Півдня стала бойова і терористична діяльність. Увійшовши до багатьох ревкомів, вони спільно з більшовиками вели боротьбу проти військ Тимчасового уряду та УЦР. Коли розпочався наступ німецьких і австрійських військ на Україну, загони Чорної гвардії, сформовані анархістами Одеси, Катеринослава та Миколаєва діяли разом з більшовицькими військами. Анархістські загони, обростаючи кримінальними елементами, проводили погроми та грабунки.

У регіоні діяли також **загальноросійські партії ліберального напрямку**, зокрема кадети, які після повалення монархії зберегли нагромаджений політичний капітал. ПНС стала, по суті, єдиною загальноросійською ліберальною партією, що діяла на Півдні України.

Будучи урядовою партією, кадети схилилися до еволюційного вирішення комплексу соціальних проблем, що стояли перед державою у 1917 р. Вони відстоювали ідею надкласовості ПНС, представляючи її як таку, що захищає інтереси всіх прошарків суспільства. На установчих зборах осередку ПНС у Катеринославі професор харківського університету М. Соболев наголошував: «У нашій програмі немає жодного пункту, який захищав би інтерес буржуазії. Буржуазія ніколи не мала відношення до партії Народної Свободи, яка завжди була строго демократична» [6, с. 44]. Проголосивши свою партію надкласовою, лідери ПНС намагалися її розширити за рахунок робітників та селян.

Одним із центрів діяльності ПНС на Півдні України лишалася Херсонська губернія, зокрема Одеса. На сторінках одеських періодичних видань друкувалися програмні засади ПНС, зокрема проект аграрної реформи. Це мало розширити коло прихильників партії у місті [22. – 19 мая].

Одеські кадети вели партійну роботу серед різних груп населення міста. Формувалися партійні осередки за професійною ознакою. Є дані про діяльність в Одесі у квітні 1917 р. вчительської секції ПНС [47. – 25 апреля] та окремої військової групи ПНС [59. – 12 июня]. Також у місті активно діяла молодіжна організація ПНС, в якій були представлені переважно студенти міста [47. – 1 апреля].

Кадетами велася пропагандистська робота серед мешканців Херсонщини. Місцеві осередки партії організовували мітинги, зібрання, на яких пропагувалися програмні засади ПНС [28. – 1917. – 10 червня].

Одним з важливих напрямів роботи одеських кадетів став організаційний. Значна увага в умовах революції приділялася налагодженню партійної роботи на місцях, вироблення спільної політичної лінії місцевими партосередками. На середину березня 1917 р. в Одесі діяли організаційний комітет ПНС, районні осередки партії [59. – 18 марта]. У квітні 1917 р. створено обласний комітет, який об'єднував осередки Херсонської, Бессарабської і Таврійської губерній. Найчисельніші організації були в Одесі, Миколаєві, Херсоні та Єлисаветграді [6, с. 45].

На початку квітня 1917 р. у приміщенні Одеської міської думи на загальних зборах Одеської кадетської організації головою осередку було обрано журналіста В. Веліхова. Тоді ж обрали й постійний комітет Одеської організації ПНС у складі 50 осіб [59. – 23, 26 апреля].

Представники міських осередків ПНС Одеси та Херсону були запрошені для участі в роботі обласного з'їзду кадетської партії у Києві, що відбувся 18–19 березня 1917 р. На з'їзді розглядалися питання сучасного

моменту та державний устрій Російської держави. Більшість учасників зборів висловилися за майбутню Росію як демократичної республіки [28. – 1917. – 21 марта].

Подібні питання активно обговорювалося кадетами регіону. Наприклад, у Херсоні 2 квітня 1917 р. у біоскопі «Рекорд» відбулось загальне зібрання членів ПНС міста. Розглядалось питання про «майбутню форму правління в державі Російській». На думку учасників зборів, «розумних підстав для монархічної форми нема, а слід вітати республіку» [64. – 4 апреля].

3–4 травня 1917 р. в Одесі відбулась обласна конференція ПНС Херсонської, Таврійської та Бессарабської губерній, де розглядалися питання об'єднання та узгодження роботи місцевих комітетів партії [59. – 4 мая]. На конференцію були запрошені представники повітів Подільської губернії [28. – 1917. – 30 апреля], що свідчить про організуючий вплив представників ПНС Півдня України на інші регіони. Нагадаємо, що одеські кадети ще протягом 1905–1907 рр. брали на себе ініціативу по координації партійних осередків на Півдні України.

З метою координації роботи місцевих осередків ПНС південно-східного регіону Росії у Харкові 4–6 липня 1917 р. відбувся черговий обласний з'їзд кадетів. Було створено обласний комітет партії, у сферу діяльності якого входили території Катеринославської, Таврійської, Харківської, Полтавської, Курської губерній та області Війська Донського [47. – 6, 14 июля].

Організації ПНС плідно працювали у Катеринославській та Таврійській губерніях, де поступово відновлювалася мережа парторганізацій, що була зруйнована на початку війни. З початку травня 1917 р. діяли організації кадетів у Катеринославі, Олександрівську, Верхньодніпровську, Маріуполі, Павлограді та ін. [65. – 25 мая].

Кадети в Таврійській губернії нараховували близько 2 тис. осіб. Потужні організації ПНС діяли в містах Дніпровського повіту – Бердянську, Мелітополі, Орехові й Каховці. Лідерами міських організацій ПНС були: в Орехові – С. Гапонов (міський голова), у Мелітополі – Я. Зевін; в Каховці – Р. Бруссель [34, с. 21].

Кадети практично не мали прихильників серед селянства регіону. Це було пов'язано з непопулярністю кадетської аграрної програми, що включала пункт збереження приватної власності на землю та передачу частини поміщицької землі селянам за викуп. Безумовно, більше приваблювала селян есерівська аграрна програма. Агітація ПНС мала певний успіх серед селян Херсонської губернії, де був значний прошарок заможного селянства. В інших губерніях регіону кадети фактично не мали успіху. Отже, ПНС можна назвати міською партією. Національний склад партійних осередків на Півдні України був неоднорідним, в основному переважали євреї, українці та росіяни.

У ставленні ПНС до перспективи відродження української державності, переважали ідеї унітарності Росії. Вибух національного почуття у революційні роки вони розглядали як спонтанну емоційну реакцію на визволення з-під влади царизму, що вшухне, як тільки національні меншості звикнуть довіряти демократичній Росії [66, с. 127]. Південні осередки ПНС, де переважали євреї, також негативно ставилися до українського національного руху і були настроєні «великодержавно» [6, с. 46, 48]. На VIII з'їзді ПНС у травні 1917 р. лідер партії П. Мілюков зазначив: «Збереження державної єдності Росії – це та межа, якою продиктоване крайнє рішення партії. Розклад держави на суверенні незалежні одиниці уявляється їй абсолютно неможливим» [67, с. 127].

Представники фракції ПНС у Катеринославській міській думі 27 жовтня 1917 р., обговорюючи ситуацію в країні, заявили, що партія є прихильницею української автономії за умов збереження єдності та цілісності держави та тісної близькості двох братських народів. Це питання має вирішуватися лише Установчими Зборами [68, арк. 183 зв.].

Отже, в перші місяці після Лютневої революції ПНС опинилася на правому крилі політичного спектра, бо ті, хто були правіше неї або зникли або втратили будь-яку роль у державному житті. Ця тенденція властива і для південноукраїнського регіону.

Загальноросійські консервативні кола Півдня зустріли революцію з розгубленістю. Вже 5 березня 1917 р. голова Одеського **Союзу руських людей** звернувся до членів організації з відозвою такого змісту: «Закликаю всіх зберігати спокій: всякий активний супротив діючій владі є безглуздом... Ідеали, яким ми служимо, ні від яких тимчасових обставин не залежать. Ніхто не повинен забувати про благополуччя рідного народу, відданого Святій Православній церкві та вірності Царю Самодержавцю, які б не були обставини вашого життя. Віримо, що ніхто не виявиться зрадником своїх святих» [69, арк. 1, 2].

На початку революції більшість загальноросійських чорносотенних організацій припинили своє існування, натомість їхнє місце влітку 1917 р. в умовах посилення антиукраїнських настроїв, посіли новостворені консервативні організації. Так, в Одесі виник **«Русский народно-государственный союз»** [22. – 1 августа]. Подібним за характером був Катеринославський демократично-республіканський союз **«Свободная Россия»** [70, с. 105]. У Херсоні на початку липня 1917 р. утворилась організація **«Русско-славянское объединение»** («РУСЛО») [71. – 8 июня]. Однак, росіяни, які опинилися в чорносотенних організаціях, не завжди були «закінченими» ворогами України. Як зазначав М. Грушевський на початку 1918 р., багатьох представників російського населення деморалізувала раптова зміна їх становища в Україні, і вони «в замішанню опинились в рядах «союзу руських» і тому подібних організаціях» [72, с. 40].

Порівняно із дореволюційним періодом, діяльність загальноросійських консервативних сил не знайшла підтримки серед населення Півдня України. Роботі цих товариств через зрозумілі причини активно протидіяла нова місцева влада. У Миколаєві міський навчальний відділ ліквідував школу Миколаївського відділення СРЛ, яка залишалася «розсадником ідей», що «приречені на загибель» [73. – 22 марта]. В Одесі заборонялися збори СРЛ [69, арк. 1, 2]. На сторінках місцевих видань був описаний конфлікт, що відбувся під час зборів організації «РУСЛО» у Херсоні. Представники ради солдатських, робітничих та селянських

депутатів намагалися зірвати збори. Члени організації «РУСЛО» викликали міліцію й вимагали застосувати силу проти непроханих гостей. У результаті – з пропозиції міліції зібранню довелося розійтись, що викликало обурення членів товариства. Однак, «РУСЛО» відстояла своє право на діяльність [71. – 8 юнія; 28. – 1917. – 4 юнія]. Вже 11 липня 1917 р. відбулися чергові збори товариства [28. – 1917. – 10 юнія].

Поряд із загальноросійськими партіями, на Півдні діяли російські культурницькі товариства. Так, в Одесі у квітні 1917 р. розпочало свою роботу Південно-Російське культурно-просвітницьке товариство. Однак, безумовно, у 1917 р. воно не могло залишатися поза політикою. Члени товариства на сторінках місцевих видань зазначали, що «українці мають «Просвіту», у поляків є «Дім Польський», у євреїв Товариство розповсюдження просвітництва між євреями, а у росіян подібних закладів ще немає... Південно-Російське культурно-просвітницьке товариство піклується про розповсюдження соціально-політичних знань та російської культури як серед цілого народу взагалі, так і серед росіян Півдня Росії – особливо. Підтримуємо Тимчасовий Уряд і закликаємо до скликання Установчих Зборів». Товариство планувало поширювати об'єктивно-наукові відомості про соціалізм, історію і національні особливості всіх, хто проживає на Півдні. Визнаючи за всіма народами повне право на політичне самовизначення, товариство поставило за мету культурну роботу серед тих, для кого російська культура є рідною. Відзначалося, що в «умовах всезагального революційного зрушення... для взаємного розуміння є необхідним найтісніший обмін культурними цінностями народів» [161. – 14 апреля]. Російське та русифіковане населення гуртувалося також навколо інших російських культурних установ [71. – 24 юнія, 20 юлія].

Отже, значного розвитку на Півдні України набула діяльність загальноросійських партій і громадсько-політичних організацій. Найбільшою популярністю серед населення регіону користувалися представники соціалістичних сил, які були репрезентовані на Півдні більшовиками і меншовиками, есерами, есерами-максималістами, енесами. Підтримкою населення регіону користувалися кадети, котрі були єдиною загальноросійською ліберальною партією, що діяла на Півдні України в цей час. Загальноросійські організації консервативного напрямку, репрезентовані місцевими товариствами, особливої популярності серед мешканців Півдня України не мали.

Для всіх представлених на Півдні України загальноросійських громадсько-політичних сил за доби УЦР була властива організаційна, агітаційна і видавнича робота. Зазначені політичні сили брали активну участь у роботі і формуванні місцевих органів влади. Проте, нові альтернативні структури влади – ради – формувалися виключно за участі соціалістичних партій. Особливістю діяльності більшовиків, есерів-максималістів і анархістів стала бойова робота. Більшовики вдавалися до сепаратистських експериментів по створенню радянських республік на Півдні України.

Джерела та література

1. Чирко В. А. Коммунистическая партия – организатор братского сотрудничества народов Украины и России в 1917–1922 гг. / В. А. Чирко. – М. : Мысль, 1967. – 382 с.
2. Лихолат А. В. Розгром націоналістичної революції на Україні (1917–1922 рр.) / А. В. Лихолат. – К. : Державне видавництво політичної літератури УРСР, 1955. – 662 с.
3. Рубан Н. Октябрьская революция и крах меньшевизма / Н. Рубан. – М. : Политиздат, 1968. – 400 с.
4. Ветров Р. Криза меншовицьких організацій на Україні в період підготовки більшовиками Жовтневої революції / Р. Ветров, Б. Корольов // Український історичний журнал. – 1979. – № 4. – С. 60–68.
5. Солдатенко В. Ф. Україна в революційну добу: Іст. есе-хроніки. У 4-х т. / В. Ф. Солдатенко. – К. : Б. в., 2010. – Т. I. Рік 1917. – 560 с.
6. Солдатенко В. Ф. Революційні альтернативи 1917 року й Україна / В. Ф. Солдатенко, О. М. Любовець. – К. : Наукова думка, 2010. – 319 с.
7. Ветров В. І. Політичні партії України в першій чверті ХХ століття (1900–1925) / В. І. Ветров, С. П. Донченко. – Дніпропетровськ : Поліграфіст, 2001. – 245 с.
8. Голікова О. Меншовики в Україні у роки революції і громадянської війни : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / О. Голікова. – Харків, 2000. – 20 с.
9. Лебедева Г. О. Загальноросійські партії есерів і меншовиків в українській національно-демократичній революції 1917 – 1920 років : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Г. О. Лебедева. – Дніпропетровськ, 2005. – 20 с.
10. Бабічева О. С. Історія анархістського руху в Україні / О. С. Бабічева // Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах «Грані». – Дніпропетровськ : ДНУ імені Олеса Гончара, 2006. – № 6 (50). – С. 28–33.
11. Боровик М. Анархізм в Україні 1917–1921 рр.: закономірність чи випадковість? / М. Боровик // Історичний журнал. – 2006. – № 2. – С. 25–32.
12. Боровик М. Протистояння анархістів України владі урядів Української Центральної Ради / М. Боровик // Визвольний шлях. – 2008. – № 4–6. – С. 181–186.
13. Ситник О. Ідеологія анархістського руху в Україні періоду 1917–1921 років / О. Ситник // Схід. – 2009. – Вип. 5. – С. 78–80.
14. Гольдельман С. Жидівська національна автономія в Україні (1917–1920) / С. Гольдельман. – Мюнхен–Париж–Єрусалим : Дніпрова хвиля, 1967. – 138 с.
15. Дорошенко Д. Історія України 1917–1923 рр. / Д. Дорошенко. – Нью-Йорк : Видавнича Корпорація Булава, 1954. – Т. I: Доба Центральної Ради – 437 с.
16. Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. – К. : Темпора, 2003. – 608 с.
17. Головченко В. Угода між урядом УНР і російським політичним комітетом Бориса Савінкова / В. Головченко // Україна дипломатична: Науковий щорічник. – Вип. III. – К., 2003. – С. 324–335.
18. Реєнт О. П. Українська революція і робітництво: Соціально-політичні та економічні зміни. 1917–1920 рр. / О. П. Реєнт. – К. : Інститут історії України НАН України, 1996. – 265 с.

19. Гарчева Л. П. Підтримка УНР міськими радами України у жовтні – листопаді 1917 р. / Л. П. Гарчева // Матеріали міжнародної наукової конференції «Відродження української державності: проблеми історії та культури, Одеса, 13–16 травня 1996. – Одеса, 1996. – Ч. 1. – С. 76–77.
20. Большевицские организации Украины: Организационно-партийная деятельность. Февр. 1917 – июль 1918: Сб. документов и материалов. – К. : Политиздат, 1990. – 799 с.
21. Программы политических партий в России. Репринтное воспроизведение издания 1917 года. – Воронеж : Издательство Воронежского университета, 1991. – 84 с.
22. Южный рабочий (Одесса). – 1917.
23. Голос пролетария (Одесса). – 1917.
24. Державний архів Одеської області (Далі ДАОО). – Ф.Р. 3829. – Оп. 1. – Спр. 10.
25. Победа Советской власти на Херсонщине (1917–1920 гг.). Сборник документов и материалов. – Херсон : Областное издательство, 1957. – 380 с.
26. Известия Херсонської ради робочих та солдатських депутатів (Херсон). – 1917.
27. Херсонские новости (Херсон). – 1917.
28. Родной край (Херсон). – 1917, 1918.
29. Известия Николаевского Совета рабочих и военных депутатов (Николаев). – 1917, 1918.
30. Борьба за власть Рад на Миколаївщині: Зб. спогадів учасників Великої Жовтневої соціалістичної революції. – Миколаїв : Політвидав, 1959. – 187 с.
31. Волин С. Меньшевики на Украине (1917–1921) / С. Волин. – Vermont : CHALIDZE PUBLICATIONS, 1990. – 106 с.
32. Михненко А. М. Історія Донецького басейну другої половини XIX – першої половини XX ст.: Монографія / А. М. Михненко. – К., Донецьк : ТОВ «Юго-Восток Лтд», 2003. – 440 с.
33. Верхнеднепровский земский листок (Верхнеднепровск). – 1917.
34. Королев В. И. Возникновение политических партий в Таврической губернии / В. И. Королев. – Симферополь : Таврия, 1993. – 42 с.
35. Бердянская жизнь (Бердянск). – 1917.
36. Звезда (Екатеринослав). – 1917.
37. Кедровський В. 1917 рік. Спогади члена Українського військового генерального комітету і товариша секретаря військових справ за часів Української Центральної Ради / В. Кедровський. – Вінніпег : Видавнича спілка «Тризуб», 1967. – 523 с.
38. Великая Октябрьская социалистическая революция на Украине (февраль 1917 – апрель 1918 гг.): Сборник документов и материалов: В 3 т. – К. : Госполитиздат УССР, 1957. – Т. 2: Победа Великой Октябрьской социалистической революции на Украине и установление советской власти на Украине. Октябрь – декабрь 1917. – 731 с.
39. Гонтар О. В. Українська проблема за часів Центральної Ради: співвідношення центру та регіонів / О. В. Гонтар // Записки історичного факультету. Одеський державний університет імені І. І. Мечникова. – Одеса : Одеський державний університет імені І. І. Мечникова, 2001. – Вип. 11. – С. 40–51.
40. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 2581. – Оп.1. – Спр.43.
41. Українська Центральна Рада: Документи і матеріали. У 2 т. – К. : Наукова думка, 1996. – Т. 1: 4 березня – 9 грудня 1917 р. – 589 с.
42. Алешин А. К истории борьбы за Октябрь на Николаевщине / А. К. Алешин // Літопис революції. – 1928. – № 3. – С. 102–128.
43. Борьба за Великий Октябрь на Николаевщине (февраль 1917 г. – март 1918 г.). Сборник документов и материалов. – Николаев : Партийный архив Николаевского обкома КП Украины, 1957. – 303 с.
44. Власть труда (Николаев). – 1917, 1918.
45. Донецкий пролетарий. Орган областного комитета Донецкого и Криворожского бассейнов и Харьковского комитета РСДРП (Харьков). – 1918.
46. Зайцев Ф. Жовтень на Сталінщині / Ф. Зайцев. – (Б. м.) : Партвидав «Пролетар», 1933. – 71 с.
47. Маленький Одесский листок (Одесса). – 1917.
48. Крестьянин и рабочий (Одесса). – 1917.
49. Одесские новости (Одесса). – 1917.
50. ДАОО. – Ф. 45. – Оп. 4. – Спр. 2006.
51. ДАОО. – Ф. Р. 3829. – Оп. 1. – Спр. 11.
52. Большевицские организации Украины в период установления и укрепления советской власти (ноябрь 1917 – апрель 1918): Сб. документов и материалов. – К. : Госполитиздат УССР, 1962. – 757 с.
53. Трудовая газета (Николаев). – 1917.
54. Державний архів Миколаївської області (Далі ДАМО). – Ф. Г. Газетный фонд, 1917–1921 гг. – Оп. 1. – спр. Г-1.
55. ДАМО. – Ф.П. 1817. – Оп. 2. – Спр. 205.
56. Вестник Юга (Екатеринослав). – 1917.
57. Державний архів Дніпропетровської області (Далі ДАДО). – Ф. 24. – Оп. 1. – Спр. 222.
58. Голос народу (Катеринослав). – 1917, 1918.
59. Одесский листок (Одесса). – 1917.
60. Приднепровский край (Екатеринослав). – 1917.
61. Мариупольское слово (Мариуполь). – 1917.
62. Верстюк В. Ф. Махновщина: Селянський повстанський рух на Україні (1918–1921) / В. Ф. Верстюк. – К. : Наукова думка, 1991. – 368 с.
63. ДАОО. – Ф.Р. 3829. – Оп. 1. – Спр. 90 б.
64. Известия Херсонского уездного земства (Херсон). – 1917.
65. Южная мысль (Одесса). – 1917.
66. Процик А. Російський націоналізм і Україна в добу революції й громадянської війни / А. Процик // Український історичний журнал. – 2002. – № 4. – С. 122–136.
67. Верстюк В. Ф. Українська Центральна Рада: Навчальний посібник / В. Ф. Верстюк. – К. : Заповіт, 1997. – 344 с.

68. ДАДО. – Ф. 469. – Оп.1. – Спр. 1.
69. ДАОО. – Ф. 156. – Оп.1. – Спр.40.
70. Гвоздик В. С. Формування партійно-політичних сил на Півдні України (березень – серпень 1917 р.) / В. С. Гвоздик // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя : Просвіта, 2004. – Вип. XVIII. – С. 102–117.
71. Свободное слово (Херсон). – 1917.
72. Грушевський М. С. На порозі нової України: Гадки і мрії (Репринтне видання 1918 р.) / М. С. Грушевський. – К. : Наукова думка, 1991. – 128 с.
73. Николаевская газета (Николаев). – 1917.

Турченко Г. Ф., Ядловская О. С. Деятельность общероссийских политических партий и организаций в южноукраинском регионе в условиях Центральной Рады

В статье рассмотрен процесс развития общероссийских партий и общественно-политических организаций на Юге Украины в эпоху УЦР. Наибольшей популярностью среди населения региона пользовались представители социалистических сил, которые были представлены на Юге ведущими социалистическими партиями – большевиками, меньшевиками, эсерами, эсерами-максималистами. В регионе получила развитие деятельность энесов и анархистов. Поддержку населения региона получили кадеты. Общероссийские организации консервативного направления, представленные местными обществами – "РУСЛО" (Херсон), "Свободная Россия" (Екатеринослав) и др., особой популярностью среди жителей Юга не имели. Отношение общероссийских сил к УЦР было неоднозначным.

Ключевые слова: Центральная Рада, Южная Украина, политические партии.

Turchenko G. F., Yadlovska O. S. Activity of all-Russian political parties and organizations in the South Ukrainian region in the conditions of Central Rada

The process of development of all-Russian and socio-political organizations in the South of Ukraine in the age of Ukrainian Central Rada is considered in the article. Representatives of socialist forces, which were presented in the South by leading socialist parties – the Bolsheviks, the Mensheviks, the SRs, the SR-maximalists, were the most popular among the population of region. The Kadets got the support among the population of region. All-Russian organizations of the conservative course, presented by local societies – "RUSLO" (Kherson), "Svobodnaya Russia" (Ekaterinoslav) etc, had not particular popularity among inhabitants of the South. Relation all-Russian forces to Ukrainian Central Rada was ambiguous.

Keywords: Centralna Rada, Southern Ukraine, political parties.

УДК 94(477.5-477.6)“1918”

О. О. Поплавський

РЕПРЕСІЇ І ТЕРОР ЯК ОСНОВА БІЛЬШОВИЦЬКОЇ ВЛАДИ В НОВОСТВОРЕНИХ РАДЯНСЬКИХ РЕСПУБЛІКАХ ПІВДНЯ УКРАЇНИ НА ПОЧАТКУ 1918 Р.

Проаналізовано процеси встановлення влади більшовиків на Півдні України. На прикладі практичних кроків керівництва Донецько-Криворізької, Одеської, Таверійської радянських республік показано, що основу влади більшовиків складала насильство, репресії і терор. Охарактеризовані ключові напрями перетворень в різних сферах життя.

Ключові слова: влада, більшовики, насильство, репресії, терор.

В останні роки в українській історіографії набуває поширення напрямок наукового аналізу впливу регіонального фактору на національно-визвольну боротьбу, процеси державотворення, формування національної свідомості українського народу. Повернення вітчизняних істориків до проблематики регіональної історії зумовлено багатьма причинами, серед яких на перший план виходить необхідність розмежування політичних міфів та історичної дійсності. Тим більш що останнім часом в наслідок існуючого в українському суспільстві світоглядного конфлікту, посилення зовнішніх впливів на процеси формування історичних стереотипів, поширюється тенденція забарвлення оцінок подій минулого.

Використання цих стереотипів є зручною справою для тих чи інших політичних сил – воно не потребує великих інвестицій. Адже будь-яка історична подія вже відбулася багато років тому, причому відбулася без жодної участі її сучасного критика чи апологета. Але при «вмілому» зміщенні акцентів минуле може загострити сучасний внутрішній міжгромадянський світоглядний конфлікт в українському суспільстві, стати потужною політичною зброєю. Коріння цього конфлікту походять від того, що принаймні, старше та велика частина середнього покоління наших співвітчизників живе у полоні радянсько-російського міфологічного бачення історії, яке базується на тих схемах та матрицях, які закладалися у радянській школі та нав'язується засобами масової інформації сусідньої держави. Цій частині українського суспільства простіше жити в шаблоні подібних схем, іноді вони взагалі не бажають щось змінювати у власних переконаннях. Саме тому, можна погодитись з думкою відомого українського історика Я. Верменич, що дослідження